

So og *lo* som nye preteritumsformer av
se og *ligge* i østlandsk

Sverre Stausland og Ingrid Aanerud Solli

Møte om norsk språk 20

Universitetet i Oslo

28/11 2024

Bakgrunnen for studien

- En av oss har hørt elever på barneskoler i Oslo og i Lillestrøm si *so* og *lo* siden 2018
- Formålet med studien: skaffe data som viser om barn på Østlandet sier *so* og *lo*
- Hvordan kunne disse preteritumsformene forklares?
- I arbeidet med studien fikk vi stadig bekreftelse på at andre også hørte barn og unge si *so* og *lo*

Utførelsen av studien

- Innhenting av data: spørreundersøkelse på sjette trinn på en barneskole på Marienlyst i Oslo.
- 18 informanter deltok i undersøkelsen.

- Todelt undersøkelse:

- Del 1: «hermeøvelse» med setninger som informantene skulle gjenta, men gjøre om fra presens til preteritum

- 48 testsetninger totalt

- 5 setninger med *se*

- Eks.: «Jeg ser henne på bussen hver dag.»

- 5 setninger med *ligge*

- Eks.: «I dag ligger alle ledningene i en krøll.»

Setning i presens:	Svarsetning i preteritum:	Kommentarer:
Jeg ser henne på bussen hver dag.	Jeg ____ henne på bussen hver dag.	
I dag ligger alle ledningene i en krøll.	I går ____ alle ledningene i en krøll.	

- Todelt undersøkelse:

- Del 2: kontrollspørsmål – kunne informantene sagt *so* eller *lo* hvis de ikke hadde gjort det underveis i «hermesekvensen»?

I setningen *Jeg ser henne på bussen hver dag*

svarte du «Jeg *så* henne på bussen hver dag»,

kunne du ha sagt «Jeg *so* henne på bussen hver dag»?

Hvis informanten svarte dette:	Kunne informanten ha svart dette?	Svar:
Jeg <i>så</i> henne på bussen hver dag.	Jeg <i>so</i> henne på bussen hver dag.	

Oversikt over forekomsten av *so* i undersøkelsen

- Én informant brukte *so* underveis i undersøkelsen
 - Svarte først «Matteleksene *så* vanskelige ut», men korrigererte til «Matteleksene *so* vanskelige ut».
- Sju informanter svarte at de kunne sagt eller kanskje kunne sagt *so*.

«Nei. Jo! Kunne sagt det.»

«Ja. Jeg *so* hun sitte.»

«Hvis jeg er stresset.»

«Jeg kan si det. Tror det.»

«Kunne sagt det.»

Oversikt over forekomsten av *lo* i undersøkelsen

- 21 forekomster av *lo* uttalt av sju ulike informanter

Svar i preteritum	Antall svar
«lå»	65
«lo»	21

- Åtte informanter som ikke brukte *lo*, svarte at de kunne gjort det.
- Med andre ord, 15 av 18 informanter enten sa *lo* eller svarte at de kunne gjort det.

«Ja, kunne sagt det. Pleier ikke å si *so* men *lo*.»

«Mer *lå*, men noen ganger sier jeg *lo* ved uhell.»

«Ja, hvis jeg er stressa så kan jeg si det.»

«Jeg kan bytte på.»

«Ja. På den tenkte jeg meg om. Men jeg tenkte meg om, derfor sa jeg *lå*.»

Oversikt over informantenes bruk av formene *so* og *lo* som preteritum av *å se* og *å ligge*.

Informant nr.	2	6	8	9	10	12	18
se							<i>so</i>
ligge	<i>lo</i>	<i>lo</i>	<i>lo</i>	<i>lo</i>	<i>lo</i>	<i>lo</i>	<i>lo</i>
	<i>lo</i>	<i>lo</i>	<i>lo</i>	<i>lo</i>	<i>lo</i>		<i>lo</i>
	<i>lo</i>	<i>lo</i>	<i>lo</i>				
	<i>lo</i>	<i>lo</i>	<i>lo</i>				
		<i>lo</i>					

Ikke en lydendring

- Overgangen fra preteritum *så* og *lå* til *so* og *lo* kan ikke være en lydendring.
- Ellers skulle vi vente at andre enstavede ord på *-å* også fikk en overgang til *-o*.
- Det gjelder f.eks. verbene *må*, *gå*, *få*, adjektivene *rå*, *blå*, *grå*, preposisjonen *på*, adverbet *nå*, osv.
- Slike endringer forekommer ikke.

Analogi

- Endringen er altså morfologisk betinget, og den må derfor skyldes påvirkning fra et annet bøyingsmønster i språket.
- Endringen er med andre ord et tilfelle av analogi.

Proporsjonal analogi

- Det klassiske tilfellet av analogi er *proporsjonal analogi*.

nå *nådde*
flå *X* *X = flådde*

- Det morfologiske og fonologiske samsvaret mellom *nå* og *flå* knytter ordene sammen for språkbrukeren.
- Språkbrukeren antar da at andre former av verbene som samsvarer morfologisk, også samsvarer fonologisk.

Proporsjonal analogi mellom *se* og *le*

- En proporsjonal analogi mellom de to sterke verbene *se* og *le* kan forklare endringen $s\acute{a} > so$.

le *lo*
se *X* $X = so$

- I vår undersøkelse produserte tretten av atten elever preteritumsformen *lo* av *le*.

Forklaringen på $l\ddot{a} > lo$

- Det er derimot ingen klassisk proporsjonal analogi som kan forklare formen *lo* av *ligge*.
- Det fins ingen andre verb i språket med en bøyning *-igge* – *-o*.

Forklaringen på $l\ddot{a} > lo$

- En mulighet er at det er selve endringen $s\ddot{a} > so$ som skaper et «mønster» for analogien.

$s\ddot{a}.PRET > so.PRET$

$l\ddot{a}.PRET > X.PRET \quad X = lo$

- Endringen $s\ddot{a} > so$ i preteritum drar med seg andre preteritumsformer av typen $s\ddot{a}$.
- Den eneste andre preteritumsformen av denne typen er nettopp $l\ddot{a}$.

Forklaringen på $l\dot{a} > l_0$

- Denne forklaringen forutsetter at endringen $s\dot{a} > s_0$ begynte før $l\dot{a} > l_0$.
- Siden det er nærmest umulig å få dokumentert når en endring først oppstår, vil man i praksis aldri kunne bekrefte eller avkrefte denne antagelsen.

Bortfall av bøyingsklasse

- En annen mulighet er at vokalendringen $-å > -o$ i *så* og *lå* skyldes en mer abstrakt bøyingsendring.
- *Se* – *så* og *ligge* – *lå* er de eneste verbene i moderne østlandsk bymål som har
 - vokalveksling til $-å$ - i preteritum.
 - preteritum på en utlydende $-å$.
- En bøyingsklasse med bare to medlemmer står utsatt til for å bli påvirket av andre bøyingsmønstre.

Bortfall av bøyingsklasse

- Verbklassen med flest medlemmer der preteritum ender på en utlydende vokal, har preteritum på -o:

slå *slo*

dra *dro*

stå *sto*

le *lo*

trå *tro*

Bortfall av bøyingsklasse

- Bøyingsklassen med -å i preteritum har altså forsvunnet og gått opp i en større bøyingsklasse med preteritum på -o.
- Både den strukturelle (lang utlydende vokal) og fonologiske (bakre rundet vokal) likheten mellom de to klassene kan ha spilt inn.

Oppsummering

- *So* og *lo* har oppstått som nye preteritumsformer av *se* og *ligge* i moderne østlandsk bymål.
- Vi har dokumentert bruken av disse formene på en barneskole i Oslo.
- De nye formene har oppstått ved påvirkning fra andre sterke verb med preteritum på *-o*:

slå *slo*

dra *dro*

stå *sto*

le *lo*